

БӨЛІМ: ЖАЛПЫ РУБРИКА

Қазақ телевидениясы

ЖАРИЯЛАНДЫ
30.11.2022СІЛТЕМЕ
<https://bilimger.kz/127229/>

Біз 21-ші ғасырда өмір сүріп жатырмыз, онда идеялар мен көзқарастардың еркін ағымы үлкен қашықтықтар мен географиялық шекаралардан асып түседі. Бұқаралық коммуникация, ақпарат қазіргі уақытта жаһандық сипатқа ие болуда, оның дамуы мен жетілуі қоғам дамуының маңызды элементіне айналуда. Көптеген елдерде ақпараттық индустриядағы жағдай экономикалық даму үшін шешуші болып саналады. Елдер байланыстың барлық түрлерін кеңінен қолдануға бар күшін салуда 1.

Бүгінгі таңда телевизия – ең күшті ақпараттық құрал. Телевизия – бұл басқа бұқаралық ақпарат құралдарының қолы жетпейтін демографиялық топтарды қамтитын ең танымал бұқаралық ақпарат құралы. Бүгінгі таңда қоғамды телевизиясы елестету қиын. 21 ғасырдағы адамзат теледидармен дүниеге келеді және оның қоғамның дамуы үшін маңыздылығын түсінеді. Телевизия қазіргі қоғам өмірінің ажырамас бөлігіне, қоғамдық өмірдің ерекше институтына айналды. Ең танымал және ықпалды бұқаралық ақпарат құралы – телевизия. Ақпараттық қоғамдағы телевизияның даму ерекшеліктерін, телевизияның жаңа жағдайдағы орны мен рөлін, оны электрондық бұқаралық ақпарат құралдары мен бұқаралық коммуникациялардың бірыңғай кешені ретінде дамытуға «жаңа көзқарас» қажеттілігін анықтау маңызды 2.

Телевизиялық хабар тарату 1958 жылы 8 наурызда Алматыда басталды. Бұл күн бүкіл қазақстандық телевизия тарихының бастауы болып саналады. Қазір республикада жүзден астам телекомпаниялар бар және олардың барлығы белгілі бір дәрежеде отандық телевизияның үздік дәстүрлерінің мұрагерлері мен сақтаушылары болып табылады. Осылайша, Қазақстанда телевизия 1958 жылы 8 наурызда Алматы телестудиясының – қазіргі «Қазақстан» телерадиокомпаниясының алғашқы сынақ бағдарламасы басталған болатын. Астанадан кейін телевизияның өзі Өскеменде, Қарағандыда, 1959 жылы Жезқазған қаласында, 1960 жылы Петропавлда, Целиноградта, Оралда пайда болды. Қостанайда телевизиялық хронометраж 1991 жылы басталды.

Алматы студиясының алғашқы туындысы тың жерлерді игеруге арналған «Жаңа қоныстанушылар» бағдарламасы болды – ол кезде өте танымал және белсенді

талқыланатын тақырып. Сол жылдары кеңестік ғылым мен техниканың жетістіктері насихатталып, ғарышқа алғашқы ұшу және т.б. сияқты маңызды жетістіктер баяндалды. Бағдарламалардың атаулары қатты картонға жазылды. Бағдарламалардың өзі үш камерамен жазылды: біріншісі бағдарламаның титрлері мен атауын түсірді, екіншісі студияда қонақтар мен жүргізушілерді, үшіншісі мұрағат кадрларын жазды 3.

Алғашқы тікелей репортаж 1961 жылы Ленин алаңында (қазіргі Астана алаңы) түсірілді. Оның кейіпкерлері аграрлық университеттің түлектері бітіргеннен кейінгі салтанатты кеште болды. Ол кезде бейнені жазу үшін КТ-28 түтік камералары қолданылған, оларды қазір мұражайларда да сирек кездестіруге болады. Камераны түсіру оңай болған жоқ. Егер репортер оны аптасына бір рет ала алса, бұл сәттілік деп саналды. Фильмдер жетіспеді, олар аз болды, негізінен жаңалықтар үшін пайдаланылды. Сондықтан тілшілер суретшілермен үнемі жұмыс істеді, өз материалдарында көптеген суреттер мен суреттерді қолданды.

Алғашқы жылдары телевизия фильмдер мен телеспектаклиді эксперимент ретінде көрсетті. Содан кейін көгілдір экранда радиожурналистер басым бола бастады, олар кейіннен тележурналистерге айналды. Телерепортаж, телеинтервью және телеплакат сияқты жанрлар пайда болды. Сол кездегі Қазақ КСР тұрғындарының көгілдір экрандарында Қазақстан үшін шығарған телевизиялық бағдарламалар пайда бола бастады. Бұл жаңалықтар, бағдарламалар, фильмдер, сондай-ақ ауылдық жерлердің, ауыл шаруашылығының, ғылым мен өндірістің, өнер мен әдебиеттің өзекті тақырыптарын қозғайтын ақпараттық және білім беру бағдарламалары 4.

Қазақ телевизиясын құруға қатысқандардың ішінде Қанафия Мұстафин мен Кеңес Масғұловты атап өтуге болады. 1970-ші жылдардың ортасынан бастап Комитеттің атауы Қазақ КСР Мемлекеттік радио және телевизия комитетіне өзгертілді.

1991 жылы Қазақстан телевизиясы Қазақстан Республикасының Тұңғыш Президенті Нұрсұлтан Назарбаевтың қызметке кірісуі туралы халыққа бірінші болып хабарлаған болатын. 1992 жылы Қазақ КСР Мемлекеттік телерадио хабарларын тарату компаниясы «Қазақстан» Мемлекеттік телерадиокомпаниясы, ал 1995 жылы «Қазақстан» республикалық телерадиокорпорациясы болып қайта құрылды. Кейіннен РТРК тағы да көптеген өзгерістерге ұшырады және енді үш телеарна — «Қазспорт», «Қазақстан», «Балапан» және бірнеше радиостанциялар, сондай — ақ өңірлік телерадиокомпаниялар желісін қамтиды.

Бүгінгі таңда Қазақстанда 14 қазақстандық қоғамдық телеарна хабар таратады, телеарналардың жалпы саны 30-дан асады, тағы үшеуі елден тыс жерлерде хабар таратады. Мемлекеттік телевизиясымен қатар тәуелсіз телекомпаниялар құрылды: «Азия ТВ», «Отырар», «Дала», «Гүлжан ТВ», «Крамдс Твин», бірақ ХХ ғасырдың соңында олар хабар таратуды тоқтатты.

1994 жылы Халықаралық жоба- «Алма-ТВ» телекомпаниясы пайда болды. 1995 жылдың 16 мамырында «Алма-ТВ» телехабар тарату жүйесіне бірінші абонент қосылған кезде коммерциялық кабельдік және спутниктік хабар тарату дәуірінің басы деп санауға болады. Дәстүрлі телевизия аясында кабельдік және спутниктік хабар тарату мүмкіндіктері шексіз болып көрінеді. Кабельдік теледидар дамуының алғашқы кезеңдерінде сигнал Аналогты болды, ол сурет пен дыбыс сапасы нашар ескі телевизияның мүмкіндіктеріне толық сәйкес келді. Болашақта сигнал берудің аналогтық әдісі сандық әдіспен толықтырыла бастады немесе толығымен алмастырыла бастады 5.

2000 - шы жылдар жаңа міндет қойды-цифрлық хабар таратуға көшу. Қазақстанның ірі қалалары жиі аштықтан зардап шекті. Тек Алматыда аналогтық форматта 12 телеарна мен 11 радиостанция хабар таратады. Елордада осындай электронды БАҚ жұмыс істеді. Жаңа буын көрермендері үшін эфирлік телевизия сирек кездесетін сияқты, бірақ телевизия арналарының санын көбейту мүмкін емес, өйткені аналогтық телевизия арналары жұмыс істейтін 50-850 МГц диапазонының жұмыс жиілігі жеткіліксіз. Хабар тарату торына жаңа арналарды қосу дыбыс пен кескіннің сапасына әсер етеді. Мәселені тек цифрлық хабар таратуға көшу арқылы шешуге болады. Бұл берілетін сигналдың сапасын едәуір жақсартып қана қоймай, сонымен қатар тарату желісіндегі арналар санын көбейтуге мүмкіндік береді. Бір Аналогты арнаның орнына он беске дейін сандық арнаны таратуға және қызмет көрсетуге болады 6.

«Цифрлық Қазақстан» мемлекеттік бағдарламасын іске асыру бүгінде басым міндеттердің бірі болып табылады. Осы бағдарлама шеңберінде Қазақстанда цифрлық эфирлік телевизиялық хабар таратуды енгізу жөніндегі жоба белсенді іске асырылуда.

2006 жылғы маусымда «Женева 2006» Халықаралық Электр байланысы одағының (ХЭО) келісіміне қол қойылды, оған сәйкес қатысушы елдер цифрлық телевизияға толық көшуді қамтамасыз етуге және аналогтық телехабар таратуды өшіруге міндетті. Қазақстан 101 қол қоюшының арасында болды.

Қолданыстағы аналогтық тарату желісін цифрлық стандартқа ауыстыру аясында 2010 жылы дайындық жұмыстары жүргізілді: әлемдік тәжірибені зерттеу және берудің жаңа стандартын таңдау. Жаңа стандарт түрін анықтау мақсатында Қарағандыда DVB-T және DVB-T2 стандарттарының техникалық сынақтары өткізілді. Осы жұмыстың нәтижесінде ең жақсы қамту аймағы мен энергия параметрлерін көрсететін DVB-T2 стандартының артықшылықтары анықталды.

«Женева-06» келісіміне қол қойған көптеген ТМД елдері бастапқыда DVB-T стандартын таңдады, Қазақстан ТМД елдерінің ішінде бірінші болып шешім қабылдады және республикалық хабар тарату желісін DVB-T2 стандартына көшірді, мұнда мультиплекстегі DVB-T 8 арнаның өткізу қабілетін пайдалану кезінде мультиплексте 15-ке дейін телебағдарламаны таратуға болады.

2012 жылғы 3 шілдеде Қазақстанның Тұңғыш Президенті Нұрсұлтан Назарбаевтың қатысуымен Нұрсұлтан қаласында алғаш рет цифрлық эфирлік телевизия іске қосылды, ол телеарналарды DVB-T2 MPEG-4 цифрлық форматта таратуға мүмкіндік береді. Эфирлік телевизиялық хабар тарату желісі құрылысының бірінші кезеңін іске асыру шеңберінде Нұр-сұлтан, Алматы, Қарағанды, Жезқазған, Жаңаөзен сияқты қалалар қамтылды. Ал 2013 жылы ЦТВ сандық эфирлік телевизиясы еліміздің барлық облыс орталықтарына енгізілді. Содан бері цифрлық эфирлік телевизиямен қамту жыл сайын өсіп келеді және бүгінгі күні халықтың 92% — ына жетеді 7.

Тарихқа қысқаша шолу цифрлық хабар тарату өткен ғасырдың трендіне айналатынын дәлелдейді. Бірнеше жылдан кейін бұл жаңа технологиялар мен ақпараттық платформалармен симбиоздағы телевизиясы конвергентті медианың жаңа формаларының пайда болуына және революциялық дамуға серпін беретіні таңқаларлық емес. Телевизия автомобиль медиа ойнатқыштарына, смарт-сағаттарға біріктірілген, ал біздің қалаларда фантастикалық фильмдердің керемет технологияларын көреміз. Ең бастысы-батыл болу және уақытты сақтау.

Соңғы уақытта Қазақстандағы телекоммуникация нарығы түбегейлі өзгерді. Қазақстандық телерынок 2013 жылы 14 эфирлік арнамен, өңірлік телеарналармен, 90-нан астам Кабельдік ТВ және интернет-ТВ операторларымен таныстырылды. Қазақстанның тарихи, әлеуметтік және аумақтық ерекшеліктерін ескере отырып, телевизия ең танымал және құнды бұқаралық ақпарат құралы болып қала береді. Ойын-сауық және ақпараттық жанрлардың бағдарламаларын, көркем-гуманитарлық, қоғамдық-саяси және ағартушылық, түрлі телесериалдар, шетелдік және қазақстандық өндірістегі кинокөрсетілімдер мен шоуларды қазақстандықтар көреді және жақсы көреді. TNS Gallup Media Asia тәуелсіз зерттеу компаниясының мәліметтері бойынша ең рейтингтік бағдарламалар республиканың жетекші телеарналарында көрсетіледі: «Первый канал Евразия», КТК, НТК, «31 канал», «Қазақстан», «Хаба» және «Жетінші арна» 8.

Алайда, бүгінде телевизияның ғаламдық Интернет желісінде бәсекелесі бар. TNS Web Index деректері бойынша бүгінгі таңда Қазақстандағы жалғыз өсіп келе жатқан медиаканал Интернет болып табылады, оның қамтылуы баспасөзді қамтудан екі есе дерлік асып түседі. 2015 жылғы шілдеде Қазақстан Республикасында Интернет желісін пайдаланушылардың саны 3,47 млн адамға жетті, яғни ел халқының 12-ден 54 жасқа дейінгі 71% — ы Интернет желісіне айына кемінде бір рет шығады. Кез келген өсіп келе жатқан интернет-нарықтағы сияқты, Қазақстандағы пайдаланушылардың 67,5% — ы-ірі қалалардың тұрғындары. Бірақ аймақтық компаниялар алдағы екі жылда жарнамалық әлеуеттің тез өсуін ескеруі керек, өйткені шағын қалаларда Интернеттің енуі жылына шамамен 40% құрайды. Қызмет түрі бойынша жұмысшылар мен қызметкерлердің ең көп топтары бар, олар пайдаланушылардың жартысына жуығын құрайды, ал менеджерлер

мен мамандардың «жетілдірілген» санаттары тағы төрттен бірін құрайды. Интернет-медиа арналары көбінесе мүдделерге, тақырыптарға, кейде тіпті қызмет түрлеріне мамандандырылатындықтан, көптеген кәсіпорындар өз клиенттеріне интернетте белсенді түрде жүгінуге мүмкіндік алады 9.

Бүгінгі таңда телевизияның сандық форматы әдеттегі стандарт пен қажеттілікке айналды. Қазақстанның қазіргі заманғы БАҚ-тары посткеңестік кезеңнің таптаурындарынан біртіндеп арыла отырып, өздерінің ұлттық ақпараттық саясатын құруда. Біріншіден, бұл қоғамда кеңестік ақпараттық кеңістіктен қазақстандық қоғамның ақпараттық ортасына біртіндеп көшу үшін қолайлы жағдай жасауға мүмкіндік береді; екіншіден, қазақстандық қоғамның дүниетанымының негізіне айналатын ұлттық бірегейлікті қалыптастыруға бағытталған елдің жаңа ақпараттық-мәдени бейнесін жасау; үшіншіден, жаһандық ақпараттық кеңістіктегі интеграция мен халықаралық ынтымақтастық үшін саяси, экономикалық және технологиялық жағдайлардың туындауына, Қазақстанның Еуразиялық қоғамдастық пен әлемдегі жетекші ел ретіндегі қолайлы имиджін қалыптастыруға ықпал ету қажет. Ақпараттық қызметті телекомпанияның локомотиві, ең мобильді және жедел буын деп атауға болады. Жаңалықтар мен аналитикалық бағдарламаларды шығару-бұл редакторлар мен дыбыс режиссерлерінің, продюсерлер мен бейне монтажшылардың күнделікті жұмысы.

Қорытындылай келе, ХХ ғасырда телевизияның пайда болуы сенсация тудырды деп айтқым келеді. Телевизия – бұл өмірді елестету қиын өнертабыстардың бірі. Бірақ телевизиядағы ең үлкен приключение бізді анық күтеді және ол жақын арада болады деп сенеміз 10.

ҚМ АА Күәлік нөмірі: **KZ45VPY00102718** — ҚР Мәдениет және Ақпарат министрлігі

© 2026 **Bilimger.kz Ақпараттық-танымдық білім порталы**. Барлық мазмұн авторлық құқықпен қорғалған.